

Toplumsal Cinsiyet ve Dil Sınırlarının Ötesinde: *Sense8* Dizisinin Türkçe Çevirisinde Çoklu Kimliklerin Aktarımı*

Beyond the Borders of Gender and Language: Transferring Multiple Identities in the Turkish Translation of *Sense8*

Özlem Gülen¹

¹Araştırma Görevlisi, Haliç Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü; Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/

Corresponding author : Özlem Gülen

E-posta / E-mail : ozlemgulen@yahoo.com

*Bu makale, yazarın 2022 yılında 41st International American Studies Conference: Trans-America adlı akademik konferansta sunduğu "Gender Visibility in Audiovisual Translation: A Comparative Analysis of Dubbing and Subtitling of *Sense8*" başlıklı bildirisinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

ÖZ

2000'li yıllardan itibaren film ve dizi endüstrisinde kaydedilen gelişmeler ve akabinde dijital yayın platformlarının ortaya çıkışı, görsel-işitsel çeviriye ihtiyacın artmasına ve yapılan çevirilerin öneminin hem sektörel bazda hem de izleyici nezdinde daha görünür hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Film ve dizilerde benimsenen kimlik, toplumsal cinsiyet, çokdillilik ve çokkültürlülük gibi bu güncel temalar ise görsel-işitsel çeviri alanında farklı araştırma sahaları yaratırken yeni çalışmalara duyulan ihtiyacı da her geçen gün artırmıştır. Bu doğrultuda, alandaki literatüre katkı sunmayı amaçlayan bu çalışmada görsel-işitsel çeviride çoklu kimliklerin aktarımı açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmanın örneklemini, Amerikan bilim kurgu dizisi olan *Sense8* (2015-2018) oluşturmaktadır. Ülkeleri, anailleri, cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri farklı olan sekiz karakterin hikayesinin anlatıldığı dizide, karakterlerin duyuşsal bağları sayesinde birbirleriyle iletişim kurabilmesi ve belli koşullarda birbirlerinin yerine geçebilmesi, bir yandan karakterler arasındaki bağı cinsiyet ve dil sınırlarından arındırırken diğer taraftan da karakterlere çoklu bir kimlik kazandırmaktadır. Dolayısıyla, karakterlerin cinsiyetleri ve/veya cinsel yönelimleri ile konuştukları dil üzerinden oluşturulan söz konusu çoklu kimliğin erek izleyiciye aktarılabilmesi dizinin çevirisine önemli sorumluluk yüklemektedir. Bu çerçevede, dizinin altyazı ve dublaj çevirisinin karşılaştırmalı olarak inceleneceği çalışmada, aktarım açısından gösterdikleri farklılıklara odaklanılacaktır. Tespit edilen farklılıklar sonucunda, cinsel çeşitlilik ve çokdilliliğin temsili, altyazı ve dublaj çevirisi özelinde tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokdillilik, görsel-işitsel çeviri, görünürlük, kimlik, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

The developments in the film and TV industries since the 2000s and the emergence of digital broadcasting platforms increased the significance and visibility of audio-visual translation (AVT) both on a sectoral basis and in the eyes of the audience. Accordingly, contemporary themes including identity, gender, multilingualism, and multiculturalism in films and TV series gave rise to brand-new fields of study and the need for further research in AVT. To contribute to the literature in the field, this study aims to evaluate the transfer of multiple identities in AVT and takes the American science-fiction series *Sense8* (2015-2018) as its main case, which centers upon the story of eight characters from different countries, mother tongues, genders, and sexual orientations. The characters' ability to communicate and replace one another through their sensory links purifies the bond among the characters from the borders of gender and language and bestows them with multiple identities. Transferring these multiple identities created by the characters' sexualities and languages to the target audience imposes a considerable responsibility on translation. Within this scope, this study will compare the subtitle and dubbing of the series, and based on the identified differences, the representation of sexual diversity and multilingualism will be discussed.

Keywords: Audio-visual translation, gender, identity, multilingualism, visibility.

Başvuru / Submitted : 18.09.2023

Revizyon Talebi /
Revision Requested : 10.10.2023

Son Revizyon /
Last Revision Received : 17.10.2023

Kabul / Accepted : 25.10.2023

Online Yayın /
Published Online : 15.12.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

The prevalence of audio-visual products worldwide and the recent advances in audio-visual media have elevated the media sector into a more influential ideological sphere. Notedly with certain approaches including transnationalism and multiculturalism, the sector has expanded its ability to bring forward the most disputatious subjects enterprisingly without restrictions. This liberated ground has influenced the production of films and series so profoundly that they are observed to adopt controversial themes and feature characters designed studiously to symbolize particular ideas and identities. By addressing recent notions such as ethnicity, class, and gender, there has been a basis for an activist space for films and series, which renders it possible for the ideas to pervade vast geographic areas. Since the globalization of media products depends on audio-visual translation (AVT) practices, these continual developments inevitably lead to the reconsideration of translation strategies in the field.

It has been an extended period of time since translation studies embodied activism, most especially owing to feminist and queer translation approaches. This gender-sensitive text handling mainly started with literary translation and subsequently spread into other special fields in translation, including AVT. As a rising area of research, gender in AVT increases awareness of language use and the representation of gender through language in media. Given its strong interconnections with other subjects of research, gender studies calls up further discussions on a vast number of concepts such as identity, which is the main concern of this study. Holding a direct relationship with gender, the question of identity involves many other components like nationality, language, and religion. From this point on, this study addresses a type of identity made up of numerous components, which is referred to as *multiple identity*.

To exemplify the notion of multiple identities, the study will focus on the American series *Sense8* streamed on Netflix. The series tells the story of eight main characters with different nationalities, mother tongues, occupations, genders, and sexual orientations. The multiple identities created both for each main character and for their cluster, endow the series with a transnational viewpoint. Besides, its emphasis on the gender and sexual orientations of the characters - as well as the feminist and queer ideas highlighted through the series- makes the series one of the most striking representatives of activist productions in the media. In this way, it poses questions regarding the transfer of these multiple identities through translation and the potential translation strategies.

In search of these strategies that are currently used and/or can be used, this study embraces a critical standpoint to analyze the two most common types of audio-visual translation: subtitling and dubbing. Drawing on this comparative analysis, the study intends to clarify the literature on the multidimensional interpretation of identity in *Sense8* and its transfer through translation. For this purpose, the multiple identities in the series are categorized under three categories that are examined separately: linguistic, social, and sexual. Depending on these categorizations, the translation of the identities into Turkish is evaluated according to the provided theoretical framework on the intersectionality of translation, gender, and identity.

Furthermore, in view of the activist nature of the series, the study seeks to explain the socio-political background of the series to perform a comprehensive evaluation of the dubbing and subtitling. On the ground that the activist thoughts and messages emplaced in the dialogues of the main characters indicate character developments and their constant conflicts with society and themselves, the identification and transfer of the activism in the series becomes significant. Accordingly, the dubbing and subtitling will also be assessed from an activist perspective in order to interpret the representation of the ideology of the series and estimate the perception of ideological messages by the target audience.

Giriş

Kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe zenginleşen olanakları, görüş ve ideolojilerini kitlelere sunmak isteyen topluluklar ve/veya kişiler için güçlü bir aktivizm sahası yaratmaktadır. Söz konusu topluluklar/kişiler, kimi zaman görülmeyen ya da sumen altı edilmeye çalışılan konulara dikkat çekmek, kimi zaman da belli bir alanda farkındalık yaratmak ve destekçi toplamak için kitlelere seslenebilecekleri etkili iletişim kanalları bulmaya çalışırlar. Gösterilen bu aktivist duruşun en çok ses yükseltebildiği kanallardan biri şüphesiz medyadır. Özellikle film ve dizi endüstrisi düşünüldüğünde, bir yığın baskı ve sansüre rağmen; son yıllarda sektörel ve toplumsal dayatmalardan uzak, basmakalıpların yıkıldığı, sıradanın dışında yapımların filizlenip yayıldığı görüyoruz. Mevcut düzeni cesurca sorgulayan bu yapımların artışının en önemli sebeplerinden biri olarak, film ve dizilerin dolaşımında söz sahiplerinin artık sadece sinema salonları ve televizyonlardan ibaret olmaması gösterilebilir. Bir zamanlar var olan bu tekelleşmeyi temelinden sarsan olay Netflix, MUBI, Amazon Prime Video ve daha nice çevrimiçi film ve dizi platformlarının etkin aktörler olarak sektöre dahil olmasıdır. Yayın politikaları gereği, yapımcılara benimsedikleri değer ve fikirleri yansıtmaları için daha özgürlükçü bir ortam sunan bu platformlarla, film ve dizilerin ele aldığı konular çeşitlenmiş ve fikirlerin dolaşımı uluslararası boyutta ciddi bir ivme yakalamıştır.

Film ve dizilerin, farkı ülkelere taşınması da elbette çeviri çalışmaları sayesinde mümkündür. Bu yapımların

güçlendirilen alt metinleri ve ideolojik mesajları, görsel-işitsel çevirinin en yaygın iki türü olan altyazı ve dublaj çevirisi için yeni bakış açılarının geliştirilmesini de zorunluluk haline getirmektedir. Bu doğrultuda, çevirinin salt dilsel bir aktarımdan ibaret olmadığı gerçeği unutulmaksızın; görsel-işitsel çeviri bağlamında sadece karakterlerin diyaloglarının değil, bu diyalogların arkasında yatan fikirlerin saptanarak bu fikirlerin aktarımına dikkat gösterilmesi hiç olmadığı kadar önemli hale gelmektedir. Bu açıdan çeviri sürecinin kritik bir parçasını, çevirisi yapılacak film ve dizilerin, sadece söylem düzeyinde değil; yapımcılar, yapımların yayınlanacağı platform(lar), işlenen temalar, oyuncular ve hayat verdikleri karakterler vb. birçok unsur ışığında yapılacak bir analizin oluşturulması gerekir. Bununla birlikte, film ve dizilerin içeriklerinin belli ölçütler çerçevesinde çözümlenmesi, çeviri için verilen sürenin daha uzun tutulması anlamına gelmektedir ve çevirmenlere, çeviri için verilen sürenin, ayrıca yapılacak olan kapsamlı bir film/dizi analizi için yeterli olmadığı da bir gerçektir. Film ve dizilerin kısa bir süre içinde yayına hazırlanmasının yanı sıra altyazı ve dublaj çevirisinin alana özgü teknik kısıtlamalarının olması da yapımların kapsamlı şekilde aktarımını zora sokmaktadır.

Belirtilen sektörel gerçeklikler dikkate alınarak altyazı ve dublaj çevirisi özelinde karşılaştırmalı bir çeviri eleştirisi yapılacak olan bu çalışmada, ideolojik bir görsel-işitsel metnin çevirisi çok boyutlu bir incelemeye tabi tutulacaktır. Çalışmanın örnekleme olarak Netflix platformunda yayınlanan *Sense8* dizisinin seçilmesinin başlıca sebebi dizinin ideolojik temelleridir. Baştan sona kuir aktivizmin hâkim olduğu dizi, birbirleriyle duyuları yoluyla iletişim kurabilen ve belli durumlarda birbirlerinin yerine geçebilen sekiz karakterin hikayesini anlatmaktadır. Farklı ülkeler ve kültürlerden gelen, farklı dilleri konuşan, farklı meslek gruplarından olan ve cinsel yönelimleri bakımından çeşitlilik gösteren sekiz karakter, karakterler özelinde yaratılan her bir kimliği bizzat deneyimleyebilmektedir. Cinsiyet, ulusal kimlik, sosyo-ekonomik statü vb. birçok parametreye dayanan ve birbirleriyle sıkı bağları olan bu çoklu kimliklerin aktarımı ise dizinin temelini teşkil etmesi sebebiyle çeviride yadsınmaması gereken temel noktadır.

Dizideki çoklu kimliklerin ve bu kimlikler özelinde ortaya koyulan ideolojik mesajların aktarımının ele alınacağı bu çalışma, *Sense8* dizisinin Netflix platformundaki resmi altyazı ve dublaj çevirileri üzerine yapılacak değerlendirmeleri kapsayacaktır. İki sezon devam eden dizinin çevirileri için her iki sezonda da aynı dublaj şirketi ve dublaj yönetmeniyle çalışılmış olmakla birlikte birinci ve ikinci sezonun çevirmenleri farklıdır. Ayrıca, her sezon bazında tek bir çevirmenin çeviri görevini üstlenmesi de göz önünde tutularak, seçilen diyalogların çevirileri, dizinin ideolojik arka planı ve çeviride toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı çerçevesinde karşılaştırılacaktır. Yapılacak olan bu karşılaştırmalı incelemenin dayanak noktasını Çeviribilim alanındaki toplumsal cinsiyet ve kimlik tartışmaları oluşturacak olup dizideki karakterlerin çoklu kimlikleri dilsel, toplumsal ve cinsel kimlik olmak üzere üç kategori altında sınıflandırılarak incelenecektir. Bu kapsamda, hem dizinin çoklu kimlikler aracılığıyla oluşturduğu aktivizmin yansıtılması hem de çevirideki ideolojik mesajların erek izleyici üzerindeki olası etkileri bakımından, altyazı ve dublaj çevirisi özelinde uygulanan çeviri kararları tartışılacaktır. Yapılan çeviri incelemeleri, altyazı ve dublaj çevirisi alanındaki teknik kısıtlamalar da göz önüne alınarak değerlendirilecek olup genel anlamda söylem düzeyi ile sınırlı tutulacaktır.

1. Görsel-İşitsel Çeviride Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik

Görsel-işitsel medya, günümüzde sahip olduğu güce tarihteki belli dönüm noktalarını aşarak ulaşmıştır. Bu tarihsel süreçte üç köşe taşı olduğundan bahseden Díaz Cintas ve Nikolić'a göre, görsel-işitsel medya ondokuzuncu yüzyılda sinemanın ortaya çıkışıyla doğmuş ve 1950'li yıllarda televizyonlar ve akabinde 1990'lı yıllarda internetin yayılmasıyla arkasına güçlü bir rüzgar almıştır. Teknolojik gelişmelerle paralel ilerleme gösteren bu alan, birçok akademik disiplinin araştırma sahasına girmiştir. 1990'lı yıllarda görsel-işitsel çeviri başlığı altında dahil olduğu Çeviribilim de bu alanlardan biridir (Díaz Cintas & Nikolić, 2018, s. 1).

Görsel-işitsel çevirinin ortaya çıkışı, görsel-işitsel medya ve çeviri çalışmalarının ortak noktalarının kaçınılmaz sonucu olarak görülebilir. Bu görüşü savunan De Marco'ya göre, görsel-işitsel medya toplumla iç içedir ve kimi zaman içinde bulunduğu kültür için bir ayna kimi zaman da farklı kültürler arasında bir köprü suretine bürünmektedir (De Marco, 2009, s. 176). Çevirinin sosyo-kültürel boyutu düşünüldüğünde, görsel-işitsel medyanın üstlendiği bu görevlerin, çeviri çalışmalarının doğasında halihazırda bulunduğunu görmek kaçınılmazdır. Bununla birlikte, görsel-işitsel medya ve çeviriyi, her daim içinde buldukları koşulları benimseyen, edilgen bir konumda görmemek gerekir. İkisi de içinde bulunduğu toplumsal gerçekliklerin birer tezahürü olsa da bu gerçeklikleri yönlendirebilecek güce sahiptir. Bu çerçevede, Díaz Cintas iki alanı bir araya getiren görsel-işitsel çeviri çalışmalarının "ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve ekonomik statü gibi toplumsal inşaları etkilediğini veya onlardan etkilendiğini" ifade etmektedir (Díaz Cintas, 2009, s. 8).¹ Bu etkileşime odaklanan bir diğer isim olan De Marco, bu durumun olumlu olduğu kadar olumsuz

¹ Çalışmadaki tüm çeviriler yazar tarafından yapılmıştır.

yönlerinin de olabileceğinin üzerinde durur ve olası riskleri toplumsal cinsiyet özelinde açıklar. Ona göre risklerden biri, izleyiciler nezdinde kurgu ve gerçeklik ayrımının muğlaklığıdır. Zira, bu muğlaklık yanlış yönlendirmelerin önünü açabileceği gibi mevcut basmakalıpların da varlığını güçlendirebilecektir. Buna karşın, bu olumsuzlukların önlenmesinin mümkün olduğunu belirten De Marco, sürekli devrim içinde olan toplum ve dilin birbirini besleyerek yepyeni bir düzen yaratabileceğini ve görsel-işitsel çevirinin de bu değişimin bir parçası olabileceğini iddia etmektedir (De Marco, 2006b, s. 31).

Çevirinin toplumda dönüşüm yaratma gücü, Çeviribilim alanındaki birçok aktivist yaklaşımın da altını çizdiği konulardan biridir. Bu yaklaşımların en bilinenlerinden biri, 1990'lı yıllardan itibaren gelişme gösteren feminist çeviri yaklaşımıdır. Birçok uzmanlık çevirisi alanında uygulanması için çalışmalar yürütülen feminist çeviri yaklaşımı kapsamında, görsel-işitsel çeviri de toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması açısından önemli bir araçtır. Ancak görsel-işitsel çeviri ve toplumsal cinsiyet eşitliğini bir araya getiren çalışmaların yakın tarihte ortaya çıktığı da bir gerçektir. Von Flotow & Josephy-Hernández'in belirttiği üzere, feminist çeviri yaklaşımı ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına yönelik ilk çalışmalar yazınsal çeviri alanında başlamış ve bu yaklaşım görsel-işitsel çeviri alanına ancak 2000'li yıllara gelindiğinde dahil olmuştur (von Flotow & Josephy-Hernández, 2019, s. 296). Aynı durum medya çalışmaları açısından değerlendirildiğinde, medya çalışmalarının 1970'li yıllarda bir araştırma alanı olarak kabul edilmeye başlandığı ve sonrasında hızlı bir gelişme gösterdiği göz önüne alınırsa (Carter, 2012), görsel-işitsel çeviri ve toplumsal cinsiyet araştırmalarını birleştiren çalışmaların bir kez daha nispeten yeni olduğu söylenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bu yöndeki aktivist çalışmalar, görsel-işitsel çeviriye gecikmeli olarak dahil olsa da bu alanda sorgulanmayı bekleyen birçok konuyu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu noktada, disiplinlerarası çalışmaların önemini vurgulayan De Marco'ya göre, toplumsal cinsiyet araştırmalarının disiplinlerarası çalışmalar için güçlü bir zemininin olması, görsel-işitsel çeviride farklı bakış açılarının geliştirilmesine ve yeni araştırma konularının şekillenmesine olanak tanımaktadır (De Marco, 2012, s. 49).

Söz konusu disiplinlerarasılık, araştırmaların sadece cinsiyet ve cinsel yönelimlerle sınırlı olmamasını ifade eder. Zira, toplumsal cinsiyetin inşası kültürel, ekonomik, siyasi vb. faktörlerin etkisi altındadır ve bu nedenle toplumsal cinsiyet konusunda araştırma yapılacaksa o konuda bütüncül ve çokyönlü değerlendirme yapılması bir zorunluluktur. Bu konuyu Çeviribilim özelinde açıklamak gerekirse, bir kez daha feminist çeviri yaklaşımı örnek verilebilir. Çünkü Federici ve Leonardi'nin belirttiği üzere, feminist çeviri yaklaşımı çokyönlülüğü sayesinde sadece cinsiyetleri değil, cinsiyetlerin ilişkili olduğu kültürel ve kimlikli tartışmaları da gündemine alır (Federici & Leonardi, 2013, s. 1).

Bu noktada özellikle kimlik tartışmaları önemli bir yere sahiptir. Nitekim cinsiyet ve cinsel yönelimlerin yanında, dil, din, ırk vb. birçok unsuru da içeren kimlik tartışmaları (De Marco, 2015, s. 102) görsel-işitsel çeviride hatırı sayılır bir yer işgal etmektedir. Buna istinaden, Díaz Pérez, filmlerdeki diyalogların toplumsal gerçekliği yansıtacak biçimde şekillendirildiğine dikkat çekmekte ve filmlerdeki karakterlerin kimliklerinin dil üzerinden yaratıldığını belirtmektedir (Díaz Pérez, 2019, s. 97). Benzer şekilde, çeviride söylem ve kimlik arasındaki ilişkiye değinen Robyns'e göre "kimlik inşası, ideolojik olarak görülebilir" (Robyns, 1994, s. 406). Bu düşüncelerden hareketle, bir dizi veya filmde, karakterlerin söylemleri ve kimlikleri bizzat o dizi/film ile yapımcıların ve yayın kuruluşlarının ideolojik görüşleri hakkında bilgi vereceği gibi; söz konusu söylem ve kimliklerin çeviri yoluyla aktarımı da çevirmenin ve çevirinin yayınlanacağı platformların politik duruşunu ortaya koyar.

Geçtiğimiz yıllarda çevrimiçi platformlarda yer verilen dizi ve filmler dikkate alındığında, kimlik temasının ağırlıklı olarak işlendiği göze çarpmaktadır. Ancak bu temalar arasında en yaygın olanlar kadın ve LGBTİ+ bireylerin kimliklerinin işlendiği yapımlar olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda kişilerin dilsel, toplumsal, kültürel vb. arka planlarıyla doğrudan ilişkili olan cinsel kimliklerinin dizi ve filmlerde ekseriyetle işlenmesi, bu kimliklerin aktarımı açısından da ciddi bir hassasiyet gösterilmesi ihtiyacını da beraberinde getirir. Cinsiyetçi dil ve söylemlerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temellerini giderek güçlendirdiği bir düzende, film ve dizilerin ve bu alanda yapılan görsel-işitsel çevirilerin bu kullanımlara dikkat etmemesinin de mevcut eşitsizliklerin lehine hizmet etmekten geri durmayacağı aşikardır. Buna istinaden, De Marco'nun dile getirdiği üzere, konuşmacıların farkında olmadan dahi olsa cinsiyetçi ifadeler içeren söylemlerinin çevirisi yapılırken cinsiyetçi unsurlara dikkat edilmemesi, toplumdaki basmakalıpların devamlılığına yol açacaktır (De Marco, 2006a, s. 181).

Görsel-işitsel çeviride nispeten daha fazla araştırma eğilimi gösterilen feminist çeviri yaklaşımı, ilk aşamada kadınlar özelinde yola çıkmış olmasına karşın, günümüz koşullarında kadınların yanı sıra, LGBTİ+ bireylerin temsilini de içerdiği unutulmamalıdır. Feminizm ve kuir kuram arasındaki kesişimsellik düşünüldüğünde, söz konusu cinsiyetçi dil ve söylemlere yönelik eleştiriler hem kadın hem LGBTİ+ bireylerin kimlikleri dikkate alınarak yöneltilmektedir. Bu kesişimselliğin en bilinen yaklaşımlarından biri olan transfeminist kuir yaklaşıma odaklanan Fontanella, cinsiyete dair unsurların çevirisinde yeterince eleştirel bir bakış benimsenmemesi durumunda, cinsel kimliklerin marjinalleşme ve yoksayılma riski olacağını üzerinde durmaktadır (Fontanella, 2020, s. 320-321). Bu görüşü destekler şekilde, De

Marco da kesişimselliğin, günümüz toplumlarının kimliksel çeşitliliğini ortaya koyduğuna ve bu anlamda medyanın, kimliklerin temsiliyeti açısından önemli bir konuma yerleştiğine vurgu yapmaktadır (De Marco, 2016, s. 8).

Açıklanan görüşlerden hareketle, cinsel kimliğin farklı kimlik türleriyle bağlantılı olduğu açıktır. Feminist literatürde *kesişimsellik* olarak adlandırılan bu yaklaşım, bireylerin dilsel, kültürel, cinsel vb. özelliklerini içeren çoklu kimliklerini bir bütün olarak değerlendirmektedir. Toplumsal gerçekliğin bir parçası olan çoklu kimliklerin, görsel-ışitsel medyada sahip olduğu yerin giderek artması, görsel-ışitsel çeviri alanında bu kimliklerin aktarımı konusunda daha fazla farkındalık yaratılmasına işaret etmektedir. Bir sonraki başlıkta *Sense8* dizisi özelinde örneklendirilecek olan bu kimliklerin, çeviri sürecinin öncesinde analiz edilmesinin, ortaya çıkarılacak çeviri ürün için ne denli kilit bir öneme sahip olduğu bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Ben Aslında Bizim’’: *Sense8* Dizisinde Çoklu Kimlikler

Sense8 (2015-2018), J. Michael Straczynski ve Wachowski kardeşler olarak isimlendirilen Lilly Wachowski ve Lana Wachowski’nin yapımcılığını üstlendiği bir Amerikan bilim-kurgu dizisidir. Birçok alanda basmakalıpları yıkan ve “evrenselci metaforlar” üzerinden bir dünya inşa eden dizi (Keegan, 2016, s. 606), gerek iki trans kadın olan Wachowski kardeşlerin yapımcılığını üstlenmesi gerekse LGBTİ+ karakterleri ve kuir temalarıyla bir “LGBT Başyapıtı” (Burnside, 2017) olarak nitelendirilir.

Doğüstü duyuşal güçleri olan ve bu güçleri sayesinde mekân ve dil sınırlarını aşarak birbirleriyle iletişim kuran ve hatta birbirlerinin yerine geçebilen sekiz karakterin hikayesinin anlatıldığı dizide, karakterler hem bireysel kimlikleri hem de bir araya gelerek oluşturdukları topluluk kimliği açısından dizi endüstrisinde çoklu kimlik inşasının fark yaratan örneklerinden birini temsil etmektedirler.

Karakterleri kısaca tanıtmak gerekirse; Nomi Marks, San Francisco’da yaşayan trans bir kadındır ve eskiden *hacker* olsa da güncel uğraşı aktivist blog yazarlığıdır. Ayrıca Amanita adlı sevgilisiyle ilişkisi, diziyeye lezbiyen bir tema kazandırmaktadır. Cinsel kimliğiyle öne çıkan bir diğer karakter olan Lito Rodriguez, Meksika’da yaşayan eşcinsel bir aktördür. Cinsel kimliği ve kariyeri arasında ikilemler yaşayan Lito, cinsel yönelimini ve sevgilisi Hernando’yu bir süre herkesten gizler. Lito, bu yönüyle, insanlar üzerindeki toplumsal baskıyı en iyi yansıtan karakterlerden biridir.

Toplum baskısı denildiğinde akla gelen karakterler arasında Kala Dandekar da sayılabilir. Mumbai’de yaşayan Hint bir kadın olan Kala, feminist söylemler kullanan bir bilim insanıdır; buna rağmen ailesi ve toplumun evlilik ve aileye dair kalıplarıyla karşı karşıya kalır. Benzer şekilde, kadın kimliği ve kadınlar üzerindeki aile/toplum baskısını ortaya koyan bir başka karakter olan Sun Bak, Seul’da yaşayan bir iş insanıdır. Aile şirketine erkek kardeşiyle çalışan Sun, iş hayatında cinsiyetçiliğe maruz kaldığı gibi, cinsiyeti yüzünden babasının ikinci plana attığı bir evlattır. Kadın karakterlerden bir diğeri olan Riley Blue, Londra’da yaşayan bir DJ’dir. Aslen İzlandalı olan Riley, eşini ve bebeğini bir kazada kaybetmiştir ve bu kaybın karakter üzerindeki izleri ve karakterin iyileşme süreci dizinin üzerinde durduğu temalardandır.

Dizinin üç heteroseksüel erkek karakteri bulunmaktadır. Bu karakterlerden biri, Riley ile duygusal bir ilişkisi olan Will Gorski’dir. Chicago’da polis memuru olan Will, zaman zaman gösterdiği eril davranışları nedeniyle diğer karakterler tarafından alay konusu edilebilen bir karakterdir. Bir diğer erkek karakter olan Wolfgang Bogdanow, Berlin’de yaşayan bir Almandır. Gangster (*çete üyesi*) olarak tabir edebileceğimiz Wolfgang, yasa dışı işler içindedir. En göze çarpan yönü, diğer karakterde olduğu gibi, kimliğidir. Eril şiddeti simgeleyen baskıcı bir babası vardır ve bu durum, Wolfgang’ın çocukluk anılarının sürekli tezahür etmesine neden olur. Kendi geçmişinin yanında, ülkesinin tarihini de beraberinde taşıyan karakterin, bir sahnede Nazi yaftasına gösterdiği kırılmalı ve başka bir sahnede yüzleştiği “Yahudi Soykırımı”, yaşadığı ulusal kimlik krizini de açığa çıkarır. Son olarak, ülke ve ırk söz konusu olduğunda, Capheus Onyango güçlü bir karakter olarak kendini gösterir. Nairobi’de yaşayan bir Kenyalı olan Capheus, bir *matatu* otobüs şoförüdür. Toplumun fakir kesiminden olması sebebiyle, ırk ve sınıfsal kimlikleri en iyi temsil eden karakterdir.

Farklı arka planlara sahip karakterler, bir taraftan kendi kimliklerini korurken diğer taraftan tüm farklılıkları hiçe sayarak “dar kimlik kategorilerine meydan okumaktadır” (Parsemain, 2019, s. 229). Karakterlerin arasında ülke sınırları, diller ve kültürel normlar bir engel teşkil etmez. Duyuşal olarak birbirlerinin yerine geçebildikleri için birbirlerinin sevinçlerini, üzüntülerini, acılarını ve hayat mücadelelerini bizzat deneyimler; Zilonka ve Job’ın ifadeleriyle “geçmişteki acıların üstesinden gelmek, gerçek benliklerini kabullenmek ve yeni bir kimliğe geçiş yapmak için birbirlerine destek olurlar” (Zilonka & Job, 2017, s. 391). Dizide bu şekilde yaratılan çoklu kimlikler, Mincheva’nın belirttiği üzere cinsiyet, ırk veya sınıf düzeyindeki dar kalıplardan uzak ve farklılıklara açık bir anlayışla şekillenir (Mincheva, 2018, s. 37). Karakterlerin bir topluluk olarak geliştirdikleri çoklu kimliğin kapsayıcılığı en üst düzeydedir. Bu kapsayıcı kimliğin yansıması da karakterlerin dil ve söylemlerinde bulunabilir. Sonraki başlıktan itibaren incelenecek olan diyaloglarda karakterlerin söylemleri irdelenirken, sahip oldukları çoklu kimliklerin erek izleyiciye ne ölçüde aktarılabilirliği tartışılacaktır.

3. Çoklu Kimlikler ve Toplumsal Cinsiyet Odağında Altyazı ve Dublaj Çevirisinin Karşılaştırmalı İncelenmesi

3.1. Dilsel Kimlik ve *Lingua Franca* Tartışması

Farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı diller konuşan karakterleri bir araya getiren *Sense8*, çokdilliliğe yeterince yer vermemesi ve İngilizcenin karakterlerin ortak dili seçilmesi sebebiyle, eleştirilerin hedefi olmuştur (bkz. Keegan, 2021; Light, 2015). Dizide birbirleriyle ilk karşılaşmalarında ana dillerini konuşan karakterler, kısa bir sürenin ardından diyaloglarına İngilizce konuşarak devam ederler. Ancak bu esnada hala ana dillerini konuştuklarını düşünürler. Karakterlerin doğüstü güçlerinin bir parçası olan özgün “dil ve çeviri becerileri” (Robinson & Ilinskaya, 2022, s. 268), bu başlık altındaki örneklerle netleştirilecektir.

Örnek 1.

Çokdilli karşılaşma sahnelerinden biri, ilk sezonun beşinci bölümünde Sun ve Lito arasında gerçekleşir. Meksika'daki film setinde, makyaj masasında oturan Lito, aynaya baktığında Sun'ı görür; aynı şekilde Seul'daki odasında aynanın karşısından geçen Sun aniden aynada Lito ile karşılaşır. Şaşkınlıkla birbirlerinin aynadaki yansımasına bakan karakterler, tepkilerini ana dillerinde verirler.

Tablo 1.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Lito: ¿Eres de verdad?	Lito: Sen ciddi misin?	Lito: [Altyazı] Sen ciddi misin?
Sun: 유령이야?	Sun: Sen ciddi misin?	Sun: [Altyazı] Sen ciddi misin?

İspanyolca konuşan Lito ve Korece konuşan Sun, farklı dillerde birbirleriyle aynı ifadeleri kullanırlar. Bu diyalogda çokdilliliğin çevirideki temsilinin, görsel-işitsel medyanın çokmodluluğu (bkz. Taylor, 2013; Gambier, 2023; Remael & Reviere, 2019) ile sağlandığı söylenebilir. Her ne kadar açıklamalı altyazı kullanılarak karakterlerin konuştukları dil altyazıda belirtilmemesine rağmen, altyazı çevirisinde kaynak metnin ses modunun (*aural mode*) kaybedilmemesi, erek izleyicinin konuşulan farklı dilleri ayırt edebilmesine olanak tanımaktadır. Aynı sahnenin dublajında ise karakterlerin seslendirmesi İspanyolca ve Korece yapılarak ve diyalogların Türkçe karşılığı altyazı yoluyla eklenerek, sahnede İngilizce dışında konuşulan dillere dikkat çekildiği gözlemlenmektedir.

Örnek 2.

Yukarıdaki sahnede, iki karakter de anadillerini konuşmakta ancak birbirlerini anlayıp anlamadıkları netlik kazanmamaktadır. Öte yandan karakterler farklı diller konuşsa dahi birbirlerini anlayabilme gücüne sahiptir. Bu durumun örneklerinden biri, aynı bölümün ilerleyen sahnelerinde, Sun ve Lito'nun ikinci karşılaşmasında yaşanır. Bu sahnede Sun, Seul'da açık alanda meditasyon yaparken Lito trafikte arabasında bir sinir buhranı içindedir. Aniden birbirlerinin bulunduğu yerler arasında hızlı mekan geçişleri yapmaya başlarlar. Bu esnada, Sun, Korece konuştuğunda Lito onu anlayıp cevap verir. Ancak birbirlerinin ana dilini anladıklarının farkında olmayan karakterler, Lito'nun sevgilisi Hernando'yla telefonda İngilizce konuşmaya başlamasıyla diyaloga İngilizce devam ederler.

Tablo 2.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Sun: 조용히 좀 해	Sun: Lütfen bağırma.	Sun: [Altyazı] Lütfen bağırmayı kes.
Lito: I am not screaming!	Lito: Bağırmiyorum!	Lito: Bağırmiyorum!
Lito: ¿Dónde estoy?... ¿Dónde estoy?	Lito: Neredeyim ben?	Lito: [Altyazı] Neredeyim ben?
...
Lito: There's... There's a crying Korean woman	Lito: Ağlayan Koreli bir kadın var.	Lito: Burada ağlayan Koreli bir kadın var.
Sun: I'm not... crying.	Sun: Ben ağlamıyorum.	Sun: Ağlamıyorum. Hayır.

Sun'ın Korece "lütfen bağırma" diyerek Lito'yu uyarmasının ardından, Lito İngilizce olarak "Bağırıyorum!" yanıtını verir ve yeniden Sun ile aynı ortamda olduğunu fark edince şaşkınlıkla İspanyolcaya geçiş yapıp nerede olduğunu sorar. Sun'dan cevap alamayan ve gördüklerini telefondaki Hernando'ya İngilizce konuşarak anlatan Lito, yanında Koreli bir kadının ağladığını söyleyince Sun İngilizce tepki gösterir. Hızlı bir mekân ve dil geçişi yaşanan sahnede, bir önceki örnekteki gibi, altyazı tek dilde olmasına rağmen, korunan ses modu sayesinde üç dil arasındaki geçişlerin izleyici tarafından ayırılabilir ve varılabilir. Dublajda ise sadece İngilizce ifadeler için seslendirme yapılması; İspanyolca ve Korece konuşmaların bu dillerde seslendirilmesi ve yalnızca bu iki dil için altyazı yerleştirilmesi yapılmaması diyalogun çokdilliliğini vurgular. Öte yandan, diyalogdaki kritik noktalardan biri de Lito'nun aksanıdır. Aslen İspanyol olan karakter İngilizceyi İspanyol aksanıyla konuşur. Bu durum altyazı okuyucusu için fark edilebilir olsa dahi, dublajda Türkçe seslendirme uygulanan Lito'nun aksanının izleyiciye aktarılması mümkün değildir. Dolayısıyla, Lito'nun dilsel kimliği, dublaj özelinde alanının kısıtlamalarının bir sonucu olarak izleyiciye bütünüyle aktarılamamaktadır.

Örnek 3.

Örneklere görüldüğü üzere, karakterler ilk karşılaşmalarındaki mekân geçişlerinin şaşkınlığıyla konuştukları dillere ve iletişim kurma biçimlerine odaklanmazlar. Fakat yine aynı bölümde Sun ve Capheus ilk defa diyalog kurduklarında durumun olağandışı olduğunu farkına varırlar. Seul'da bir caddede yürüyen Sun ve Nairobi'de dolaşan Capheus'un karşılaştığı sahnede karakterler kalabalığın içinde birbirlerini fark ederler. Aniden kendilerini bambaşka bir coğrafyada bulan karakterler önce buldukları yeri, ardından nasıl iletişim kurabildiklerini anlamaya çalışırlar.

Tablo 3.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Sun: 나 어딴는 거야? 여기 어디예요?	Sun: Neredeyim ben? Burası neresi?	Sun: [Altyazı] Neredeyim ben? Burası neresi?
Capheus: Nairobi. Tuko wapi?	Capheus: Nairobi. Neredesin sen?	Capheus: [Altyazı] Nairobi. Sen neredesin?
Sun: 서울	Sun: Seul.	Sun: [Altyazı] Seul.
Capheus: Tuko no Seoul?	Capheus: [Altyazı yok]	Capheus: [Altyazı ve/veya dublaj yok]
Sun: You speak Korean?	Sun: Korece biliyor musun?	Sun: Korece biliyor musun?
Capheus: You speak Swahili?	Capheus: Sen de Svahili?	Capheus: Svahilice?
Sun: ...	Sun: ...	Sun: ...
Capheus: Then how are we understanding each other?	Capheus: Birbirimizi nasıl anlıyoruz?	Capheus: Peki birbirimizi nasıl anlıyoruz?
Sun: I don't know.	Sun: Bilmiyorum.	Sun: Bilmiyorum.

Yabancı bir yerde, yabancı bir karakterle iletişim kuran iki karakter de karşısındaki kişinin kendisiyle aynı dili konuştuğunu düşünür. Ancak aynı dili konuşmadıklarını fark etmeleri üzerine şaşkınlığa dönerler. Akabinde, karakterlerin ait oldukları kümenin "psişik dili" (*psychic language*) (Parsemain, 2019) olan İngilizceye geçiş yaptığı görülür. Diğer altyazı örneklerinde olduğu gibi, altyazı ve dublajda korunan ses modu, bu örnekte de dil geçişlerinin ayırılabilir ve varılabilir. Dublajda ise sadece İngilizce ifadeler için seslendirme yapılması; İspanyolca ve Korece konuşmaların bu dillerde seslendirilmesi ve yalnızca bu iki dil için altyazı yerleştirilmesi yapılmaması diyalogun çokdilliliğini vurgular. Öte yandan, diyalogdaki kritik noktalardan biri de Lito'nun aksanıdır. Aslen İspanyol olan karakter İngilizceyi İspanyol aksanıyla konuşur. Bu durum altyazı okuyucusu için fark edilebilir olsa dahi, dublajda Türkçe seslendirme uygulanan Lito'nun aksanının izleyiciye aktarılması mümkün değildir. Dolayısıyla, Lito'nun dilsel kimliği, dublaj özelinde alanının kısıtlamalarının bir sonucu olarak izleyiciye bütünüyle aktarılamamaktadır.

Örneklere görüldüğü üzere, dizide çokdillilik sadece karakterlerin ilk karşılaştığı sahnelerde ortaya çıkar. Karakterlerin kısa bir diyalogun ardından İngilizce konuşmaya başlaması eleştiri almasına rağmen (Bkz. Keegan, 2016),

bu bağlamda karakterler arasındaki dilsel sınırların ortadan kalkmasını sembolize eder. Bu açıdan, dil geçişleri ve bu geçişlerin çeviri yoluyla aktarımı karakterlerin bireysel ve kolektif dilsel kimliğinin izleyici nezdinde anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Dizinin altyazı ve dublaj çevirisinde yerel dildeki ses modunun korunması, dil geçişlerinin yansıtılabilirliği için kilit bir rol oynamaktadır. Altyazıda ve dublaja eklenen altyazıda, açıklamalı altyazı seçeneğinin kullanılması ve karakterlerin yerel dillerinin altyazıda adının geçirilmesi, hem dizinin ilk aşamada gösterilen çokdilliliğine vurgu yapılabilmesinin hem de karakterlerin dilsel kimliğinin izleyiciye net bir şekilde yansıtılmasının önünü açacaktır.

3.2. Toplumsal Kimlik ve Basmakalıplar

Sense8, bilim-kurgu dizisi olmasına ve çeşitliliklerle zenginleştirilmiş bir “ütopya” (bkz. Mincheva, 2018; Robinson & Ilinskaya, 2022) fikri benimsemesine karşın, içinde yaşadığımız sosyo-politik gerçeklikleri yok saymaz. Dizi, merkezine aldığı LGBTİ+ bireylerin mücadele ettiği kimlik sorunlarını ekrana yansıtırken kuir temaların hâkim olduğu hikayesiyle politik duruşunu cesurca açığa vurur (Parsemain, 2019, s. 220). Toplumda cinsiyetler özelindeki basmakalıpların gündeme getirildiği dizide, Keegan’ın ifadeleriyle bir “üstanlatı” tekniği kullanılır. Buna göre dizideki basmakalıplar “bilinçsiz” bir eylemin ürünü olmaktan ziyade, izleyicilerin dikkatini bu yöne çekmek için özellikle seçilmiştir (Keegan, 2016, s. 609).

Örnek 4.

Basmakalıpların sunulduğu diyalogların biri, ilk sezonun on ikinci bölümünde Nomi, Will ve Amanita arasında geçer. Riley’nin kaçırılması üzerine Chicago’dan İzlanda’ya giden Will’e, Nomi duyuşal güçleriyle yardımcı olmaya çalışır ve Nomi’nin sevgilisi Amanita da onlara yardımcı olur. Will’in kullanması için bir araba seçen Nomi ve Amanita, Riley’nin alkonulduğu hastane girişindeki korumaların dikkatini dağıtmak için Will’den arabanın yakıt borusunu patlatmasını isterler. Bunun üzerine Will’in toplumsal basmakalıpları haklı çıkaran davranışları su yüzüne çıkar.

Tablo 4.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Nomi: Pop the trunk. Find the oil line. Break it.	Nomi: Kaputu aç. Yakıt borusunu bul. Kır.	Nomi: Bagajı aç. Yakıt borusunu bul. Ve kır.
Will: It’ll destroy the car.	Will: Araba mahvolacak.	Will: Araba mahvolur.
Nomi: I know. It was Amanita’s idea. It’s why we picked this car.	Nomi: Biliyorum. Amanita’nın fikriydi. O yüzden bu arabayı seçtik.	Nomi: Biliyorum. Bu Amanita’nın fikriydi. O yüzden bu arabayı seçtik.
Amanita: Men cannot stand to see a beautiful car in trouble.	Amanita: Erkekler bir arabaya bir şey olmasına dayanamaz.	Amanita: Erkekler güzel bir arabanın bozulmasına dayanamaz.
Nomi: It’s some kind of primal instinct . Look at you, you’re hesitating.	Nomi: Bir tür ilkel içgüdü . Şu haline bak, tereddüttesin.	Nomi: İşte bu içgüdüsel bir şey . Bak sen de tereddüt ediyorsun.
Will: It’s a really nice car.	Will: Çok güzel bir araba.	Will: Çok güzel ama.
Nomi: See?	Nomi: Gördün mü?	Nomi: Gördün mü?

Diyalogda “üstanlatı” tekniğiyle yansıtılan erkeklerin arabalara olan zaafı, toplumsal kimliğe yerleşmiş düşüncelerden biridir. Arabaya zarar vermeyi göze alamayan Will, Nomi’nin erkeklik üzerinden yaptığı eleştiriye maruz kalır. Arabalara zarar verememeyi, erkeklerdeki “ilkel bir içgüdüye” bağlayan Nomi’nin bu ifadesi, toplumsal kalıba getirilen eleştirinin kilit unsurudur. Bu ifadenin, altyazıdaki aktarımına bakıldığında, “bir tür ilkel içgüdü” şeklinde yapılan çeviri, ikellik vurgusunu korumakta ve toplumsal kimlikteki erkek figürüne eleştirisini bariz şekilde ortaya koymaktadır. Tam aksine, dublaj incelendiğinde, aynı ifadenin “işte bu içgüdüsel bir şey.” şeklinde aktarıldığı görülür. Bu tür bir

aktarım, “ilkel” sözcüğünün verdiği karşıt duruşu ortadan kaldırmakta ve toplumsal kimliğin öngördüğü kabulleri normalleştirmektedir. Çevirilerdeki ifadelerin en temelde karakter sayıları göz önüne alındığında, süre vb. bir kısıtlamanın bu farklılığa sebep olmadığı söylenebilir. Küçük gibi görülebilen ancak eleştirinin boyutunu ciddi anlamda etkileyen bu fark, dublaj izleyicisinin Nomi’nin toplumsal kalıplara karşı duruşunu görememesine yol açabilir.

Örnek 5.

Toplumsal kimliğin, erkeklikler özelinde normalleştirdiği bir diğer konu, hata yapabilmenin erkeklere mahsus olarak kabul edilmesidir. Aynı sezonun beşinci bölümünde, Wolfgang ve amcası Sergei tartışırken Sergei konuyu Wolfgang’ın babasına getirince ikili arasında aşağıdaki diyalog geçer.

Tablo 5.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Sergei: Your father made mistakes. Every man does.	Sergei: Baban bazı hatalar yaptı. Her insan yapabilir.	Sergei: Baban hatalar yaptı. Her erkek yapar.

“Man” sözcüğü İngilizcede “erkek” anlamına gelse de “insan” anlamında da kullanılmaktadır. Sözcüğün İngilizce bağlamında “insan” anlamına gelecek şekilde kullanılması, feminist dil planlaması ve feminist çeviri yaklaşımı tarafından uygun görülmesi dahi, bu kullanım yazılı ve sözlü dilde ne yazık ki devam etmektedir. Dolayısıyla bu sözcüğün Türkçeye aktarılmasında cinsiyetli ve cinsiyetsiz kullanımı olmak üzere temelde iki farklı seçenek çevirmenin karşısına çıkar. Altyazıda sözcüğün “insan” şeklinde çevrilerek cinsiyetsiz bir kullanım seçildiği görülür. Bir önceki örnekte erkeklerin toplumsal kimlikleri üzerine getirilen bir eleştiriyi net bir şekilde ortaya koyan çevirmen, bu diyalogdaki çeviri kararı ile hata yapabilme “lüksünü” erkeklerin elinden alıp tüm insanlar için normalleştirerek dizinin ideolojik amaçlarını destekler bir duruş göstermektedir. Öte yandan, aynı sözcüğün dublajda “erkek” olarak çevrilmesi, hem cinsiyetçilikten arındırılmış bir kullanımına tezat oluşturmakta hem de toplumsal kimlikte erkeklerin hata yapmasına gösterilen hoşgörünün bir yansıması olma riskini barındırmaktadır. Dolayısıyla, bu örnekte de dublajda eyleme dair bir “normalleştirme” eğilimi olduğu gözlemlenmektedir.

Örnek 6.

Toplumsal kimliğe yerleşik başka bir ifade, ikinci sezonun altıncı bölümünde Capheus ve sevgilisi Zakia arasında geçer. Gazeteci olan Zakia, Capheus’u kendi işyerine götürür, ancak Zakia’nın iş arkadaşları Capheus’a karşı rahatsız edici tavırlar sergilerler. Bu olayın üzerine, Zakia, Capheus’u aşağıdaki sözlerle teskin etmeye çalışır.

Tablo 6.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Zakia: They’re sons of the rich who play at journalism because it makes for a good chat-up line.	Zakia: Sırf hava olsun diye gazetecilik oynayan tipik zengin çocukları.	Zakia: Sırf kız tavlama için gazetecilik oynayan tipik zengin çocuklarıdır işte.

Diyalogdaki kilit nokta olan “chat-up line”, İngilizce konuşma dilinde flört etmek için kullanılan sözleri ifade eder. Fakat argoda “kız tavlama” gibi cinsiyetçi bir anlama da sahiptir. Bu ifadenin, altyazıda “sırf hava olsun diye” şeklinde aktarılması, çevirideki dilin cinsiyetçi ifadelerden arındırılması açısından oldukça makul bir karşılıktır. Flört bağlamında ve bu bağlamın dışında da kullanılabilir olan çevirideki bu ifade, herhangi bir cinsiyet atfının bulunmaması açısından önemlidir. Öte yandan, dublajdaki “sırf kız tavlama için” ifadesi, argo dilin toplumsal zemine yerleşmiş cinsiyetçi bir kalıbını tekrarlamaktadır. İfadeyi kullanan karakterin biseksüel kadın kimliği göz önüne alındığında, bu tür cinsiyetçi bir ifadeyle aktarılması karakterin erek izleyicide yanlış bir intiba yaratmasına zemin dahi hazırlayabilir.

Örnek 7.

Toplumsal kalıpların bir diğer tezahürü, edebiyat ile yaşamlarımıza yerleşen kullanımlardır. Bu bağlamda, sayısız eleştiriye maruz kalan masallar, dizide değinilen temalardandır. Bu göndermenin yapıldığı aşağıdaki diyalog, Sun’ın başka bir duyusal kümeden olan Puck adında bir karakterden yardım alması sonucunda ortaya çıkar. Puck, Seul’da polisten kaçan Sun’a saklanması için destek olur ancak Puck, cinsellik düşkünü bir karakterdir ve yaptığı yardımın karşılığında farklı beklentiler içine girer.

Tablo 7.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Puck: Traditionally, in male narratives when you save the princess it entitles you to certain rewards. ...	Puck: Geleneksel erkek anlatımında prens prensesi kurtardığında onlara bazı ödülleri verilir. ...	Puck: Geleneksel olarak erkek kahramanlar prensesi kurtardığında onlara bazı ödülleri verilir. ...
Will: Over here, male narrative .	Will: Buradayım, erkek müsveddesi .	Will: Buradayım erkek kahraman .

Puck, yukarıdaki diyalogda Sun ve Riley’e yönelik cinsel beklentilerini masallar üzerinden haklı göstermeye çalışır. Bunu toplumsal kimliğe yerleşmiş olan “erkek anlatımlarını” (*male narratives*) kullanarak açıklaması, karakterin erkek anlatımındaki cinsiyetçiliğin farkında olduğunu gösterdiği gibi dizinin bu yöndeki eleştirisini de vurgular niteliktedir. Diyalogda “male narrative” ifadesinin üzerinde durulması kadar kurtarıcı ve kurtarılan konumundaki karakterlerin isimlendirilmesi de dizinin mesajlarının yansıtılması açısından önem taşır. Öncelikle altyazı ele alındığında, “erkek anlatımı” ifadesine yer verilmesi ve ardından, kaynak metinde doğrudan belirtilmese de toplumsal kalıplara dayanılarak “you” zamirinin “prens” olarak aktarılması, bir taraftan masallardaki klişeleri gündeme getirirken bunun “erkek anlatımının” bir ürünü olduğu vurgusunu vermeyi de ihmal etmez. Ayrıca, diyalog esnasında “male narrative” ifadesi ikinci kez kullanıldığında, Will’in bunu aşağılama amacıyla kullanması dikkat çekilmesi gereken en önemli noktadır. Altyazıda bu küçümseyici anlamın verilmesi açısından, “male narrative” ifadesinin karşılığı olarak “erkek müsveddesi” kullanılarak hem erkek anlatımı aşağılanmış hem de Will’in eril düşünceye karşı duruş ön plana çıkarılmıştır. Dublajda ise “male narratives” ifadesinin “erkek kahramanlar” ile karşılandığı görülmektedir. Bu şekilde, çeviride erkek anlatımlarına yönelik vurgu kaybedilerek, masalların eril zihnin düşünceleriyle şekillenmesine çekilen dikkat ve sahnenin bu yöndeki eleştirisi gölgede bırakılmaktadır. Ayrıca, Will’in aşağılamak amacıyla tekrarladığı “male narrative” ifadesinin “erkek kahraman” şeklinde aktarılması, Will’in Ruck ile dalga geçen tutumunu göstermesine karşın, altyazıdaki çevirisindeki müdahale kadar güçlü bir karşıt duruş barındırmamaktadır.

Karakterlerin toplumsal kimlikleri ve dizideki toplumsal basmakalıpların işlenmesine dair bu başlık altında incelenen örneklerden hareketle, özellikle dublajda karakterlerin kimliği ve söylemleri arasında yeterince tutarlı bir ilişki kurulamadığı gözlemlenmekte ve bu durum karakterlerin ideolojik konumlanışının çeviride görünür kılınmamasına yol açmaktadır. Ayrıca, toplumsal kimliğe yönelik eleştirilerin yeterince yansıtılmadığı ve kimi zaman, toplumsal basmakalıpların çeviride tekrar edildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, tam olarak De Marco’nun belirttiği, gerekli dikkat gösterilmediği takdirde, görsel-işitsel çevirinin toplumsal basmakalıpları farklı kültürlere aktarma riskini (De Marco, 2009, s. 176) akıllara getirmektedir. Dolayısıyla, özellikle toplumsal kimlik ve bu kimliğe dair basmakalıpların aktarımında çevirmenin toplumsal gerçekliklere karşı, Fontanella’nın altını çizdiği o eleştirel tutumu göz önünde bulundurması gerekmektedir (Fontanella, 2020, s. 320-321).

3.3. Cinsel Kimlik ve Temsili

Sense8, heteroseksüel karakterlerin yanında trans, gay ve lezbiyen karakterlerin bulunduğu, feminist ve kuir temaların bir arada işlendiği bir dizidir. Duyusal olarak birbirlerinin yerine geçebilen karakterler, birbirlerinin cinsel kimliklerini ve bu kimliklere dayatılan toplumsal cinsiyet rollerini bizzat yaşar, birbirlerinin maruz kaldığı baskıları anlayabilir ve ortak deneyimleri sayesinde birbirlerine destek olabilirler. Karakterlerin cinsel kimlikleri, dizinin en çok öne çıkan yönü olması sebebiyle, çeviri açısından kilit bir öneme sahiptir. Cinsel kimlikler ve cinsel yönelimler üzerine konumlandırılan görüşlerin söylem düzeyinde bir nakış gibi işlendiği dizide, dizinin kuir aktivist yönünün yansıtılabilmesi, cinsel kimliklerin izleyiciye bütünüyle aktarılabilmesine bağlıdır.

Örnek 8.

Dizide cinsel kimlik ekseriyetle, Nomi’nin yer aldığı sahnelerde baskındır. Parsemain’in belirttiği üzere, dizideki “hikayenin kalbinde” olan Nomi karakteri, trans kimliğiyle oldukça ön plandadır (Parsemain, 2019, s. 217). Cinsel kimliği nedeniyle ayrımcılığa göğüs geren Nomi, aşağıdaki diyalogun geçtiği sahnede, sevgilisi Amanita’yla Onur Günü kutlamalarına katılır ve Amanita’nın arkadaşlarıyla tanışır. Ancak Amanita’nın arkadaşlarından biri olan Sam, aktivist bir blogger olan Nomi’nin düşüncelerinden rahatsızdır ve bu rahatsızlığını belirterek tartışma başlatır.

Tablo 8.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Sam: Wait, I know you. You're the tranny that blogs about politics. I totally disagree with what you said about dropping LGBT. ...	Sam: Seni tanıyorum. Sen şu politikayla ilgili blog yazan travestisin. LGBT'den vazgeçme fikrine katılmıyorum. ...	Sam: Hey seni tanıyorum. Blog yazan transseksüelsin. LGBT'yi bırakmakla ilgili görüşüne katılmıyorum. ...
Sam: We fought hard for that recognition.	Sam: Tanınmak için çok mücadele ettik.	Sam: Bu onay için çok uğraştık.
Nomi: I just thought that the distinctions were separating us.	Nomi: Bence ayırım yapmak bizi bölüyor.	Nomi: Ben sadece ayırımların bizi böldüğünü düşünüyordum.
Sam: Bullshit. Just another colonizing male trying to take up any space left to women.	Sam: Saçma. Kadınlara kalan boşlukları doldurmaya çalışsan bir erkek .	Sam: Saçmalık. Kadınlara ait her alanı işgal eden tipik bir erkek işte.
Amanita: Sam, say one more thing about my girlfriend and I will colonize your face with my fist.	Amanita: Ona bir laf daha edersen yumruğu yersin, Sam.	Amanita: Sam, biraz daha uzatırsan yumruğum tipini kaydıracak ona göre.

Sam'in, Nomi'yi "erkek" olarak nitelendirmesi, Nomi karakterinin cinsel kimliğinin reddedilişini sert bir şekilde göstermektedir. Sam'in bu sözünün üzerine Amanita, Nomi'yi savunmak için söz alır ve bunu yaparken Nomi'ye ithafen "girlfriend" (*kız arkadaşı*) ifadesini kullanır. Bu ifade, hem Nomi ve Amanita'nın ilişkisine hem de Nomi'nin cinsel kimliğine yapılan bir gönderme olması nedeniyle önemlidir. Ancak altyazı ve dublaja bakıldığında, bu ifadenin her iki çeviride de aktarılmadığı göze çarpar. İfadenin çevirilerde yer bulamayışının, altyazı ve dublaj çevirisindeki ekran/konuşma süresi ve karakter sınırlaması gibi sebeplerden ötürü olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ancak cinsel kimlik üzerinden yapılan bir ayrımcılık ve bu kimliğin altını çizen bir savunmanın, *Sense8* gibi politik bir dizinin çevirisinde yer almaması kilit noktadaki bir cinsel kimliğe yapılan vurgunun kaybedilmesine yol açmaktadır. Bu konu, özellikle bu noktaya kadar incelenen örneklerde genel anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım sergilediği gözlemlenen altyazı çevirisi açısından da bir tutarsızlık örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örnek 9.

Nomi, cinsel kimliği nedeniyle sadece arkadaş çevresinde değil, ailesiyle de sorun yaşar. Kız kardeşi Teagan, Nomi'nin cinsiyet değişimini desteklerken, annesi Janet, kabullenmemekte direnir. Aile üyelerinin Nomi'nin cinsel kimliğine yönelik tutumlarını gösteren sahnelerden biri, Nomi'nin hastaneye kaldırılmasıyla başlar. Nomi, hastane odasında gözlerini açtığı anda, aile üyeleri kendisinin cinsel kimliği üzerinden tartışmaya girer.

Tablo 9.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Teagan: Mom, she's up.	Teagan: Uyandı.	Teagan: Anne, uyandı.
Janet: oh, thank God. I was sure he was gonna be in a coma the rest of my life.	Janet: Çok şükür. Ömür boyu komada kalacağından emindim.	Janet: Ah iyi. Hayatının sonuna kadar komada kalacak diye düşünüyordum.
Nurse: How you feeling Michael?	Hemşire: Nasılsın, Michael?	Hemşire: Nasıl oldun, Michael?
Nomi: My name is Nomi.	Nomi: Benim adım Nomi.	Nomi: Benim adım Michael değil, Nomi.
Nurse: Oh, I'm sorry. Your mother's been calling you Michael.	Hemşire: Özür dilerim. Annen sana Michael diye sesleniyordu.	Hemşire: Ah, özür dilerim. Anneniz Michael diyordu da.
Janet: What kind of name is Nomi? Have you ever heard of anyone named Nomi? You were Michael before you came out of me, and you will be Michael until they put me in a grave.	Janet: Nomi ne biçim isim? Nomi adında birini duydun mu? Doğmadan önce Michael'dın ve ölene kadar da Michael olacaksın.	Janet: Nomi nasıl bir isim? Hiç Nomi isminde birini duydun mu? Benden çıkmadan önce Michael'dın, ben mezara gitene kadar Michael olarak kalacaksın.

Ailesinin Nomi'nin cinsiyetine yönelik tutumlarını öncelikle Teagan'ın ifadesinde görmekteyiz. Nomi uyandığında, Teagan'ın Nomi'den bahsederken “she” zamirini kullanması, kardeşine gösterdiği desteğin kanıtıdır. İngilizcedeki cinsiyetli zamirlerin Türkçede bulunmaması, çeviride Teagan'ın Nomi'nin cinsel kimliğini kabullenişinin yansıtılması açısından bir boşluk yaratır. Benzer şekilde, Teagan'ın “she” hitabının ardından annesi Janet, adeta Teagan'ın kullandığı zamiri düzeltir gibi Nomi'ye “he” zamiriyle hitap eder. Janet'in Nomi'nin cinsel kimliğini kabullenemeyişini yansıtan bu zamirin, yine Türkçede benzer bir karşılığının olmaması, Janet'in tepkisinin diyalogun başlangıcında hissedilmemesine neden olur. Fakat Janet devam eden sözleriyle tepkisini gösterdiği için, seyirci Janet'in duruşunu, Teagan'ın aksine, kavrayabilir. Cinsel kimliği merkezine alan *Sense8* dizisinin çevirisinde, ailesinin cinsiyet üzerinden girdikleri bu tartışmanın aktarılması önemlidir. Janet'in görüşü diyalogun devamında, karakterin ifadeleriyle netlik kazansa dahi, Teagan'ın bu konudaki onayı sadece kullandığı zamirlerle sınırlıdır. Bu gibi bir durumda, hedef dilde de cinsiyeti belli eden bir ifade kullanılması makul bir çeviri stratejisi olarak karşımıza çıkabilir. Örneğin, elbette süre ve karakter kısıtlamaları göz önünde bulundurularak, Teagan'ın sözlerinin yalnızca “. . . uyandı” şeklinde çevrilmesi yerine, “. . . ablam uyandı” şeklinde çevrilerek cinsiyet atfı olan bir ifadeye yer verilebilmesi karakterin Nomi'ye olan desteği izleyiciye aktarılabilir.

Örnek 10.

Nomi gibi cinsel kimliği nedeniyle toplumdan dışlanma, ayrımcılık vb. olumsuzluklara maruz kalan Lito'nun, bu konuda en çok destek aldığı kişi, Nomi'dir. Kariyerinin tehlikeye girmesinden korktuğu için cinsel kimliğini saklayan Lito'nun, sevgilisi Hernando'yla fotoğraflarının basına sızdırılmasının ardından, Lito mesleki ve özel hayatında zor bir sürece girer. Bu süreçte Lito, Nomi'nin deneyimlerinden faydalanmak için sıkça onunla konuşur.

Tablo 10.

Kaynak Metin	Altyazı	Dublaj
Lito: But really, when you came out , did you have to deal with anything like this?	Lito: Ama sen eşcinsel olduğun u söylediğinde böyle şeyler oldu mu?	Lito: Ama sen açıldığın zamanda bu tür şeyler yaşaman gerekmiş miydi?

Lito'nun kullandığı “come out” fiilinin anlamlarından biri, kişinin eşcinsel ve/veya biseksüel olduğunu açıklamasıdır. Fiilin altyazıdaki çevirisine bakıldığında, bu bağlamdaki eşcinsellik vurgusunun izleyiciye doğrudan aktarıldığı görülür. Öte yandan, dublaj ele alındığında, aynı fiil için kelimesi kelimesine bir çeviri yapılarak “sen açıldığın zamanda” ifadesinin kullanıldığı görülür. Türkçede eşcinsellik iması taşımayan ve diyalogda belirsizlik yaratan bu ifade; Lito'nun eşcinsel kimliğini perdeleyen bir aktarıma sebep olur. Kişilerin cinsel kimliklerini kabullenışı ve bunu dış dünyaya ilan etme “cesaretini” göstermeleri açısından anlamlı olan bu diyalogdaki bilgilerin kaybedilmesi Lito'nun cinsel kimliğinden kaynaklı endişelerinin erek izleyici nezdinde net bir şekilde anlaşılmasına yol açabilir.

Bu başlıkta incelenen örneklerden hareketle, altyazı ve dublaj çevirisinde cinsel kimliğin aktarılmasında karşılaşılan temel sorunlar arasında, İngilizce ve Türkçe arasındaki dilbilgisel farklılıklar ve altyazı ve dublajın teknik kısıtlılıkları sayılabilir. Ancak kuir aktivizmin hakim olduğu bu dizide cinsel kimliğe yapılan vurgunun, çeviride de yer bulması gerektiği için; cinsel kimlikleri öne çıkarmak için çevirmenlerin aktivist stratejiler uygulaması gerekir. Bu doğrultuda, özellikle cinsel kimliklerin görünür kılınması için “ekleme” (*supplementing*) veya “alıkoyma” (*hijacking*) gibi feminist çeviri stratejilerinin uygulanması faydalı olabilecektir (bkz. von Flotow, 1991).

Sonuç

Sense8 dizisi yapımcıları, oyuncularını, karakterleri, yaratılan kimlikler ve işlenen temalarla güçlü bir kuir aktivizm sunmaktadır. İdeolojinin hâkim olduğu dizide, karakterlerin kendi kimlikleri ve birbirlerinin kimliklerini deneyimleme becerileri üzerinden yaratılan çoklu kimlikler dizideki aktivizmin temelini oluşturur. Karakterlerin kimliklerinin, konuştukları diller ve benimsedikleri söylemler aracılığıyla izleyiciye yansıtılması, dizinin altyazı ve dublaj çevirisine ideolojik mesajların aktarılması açısından da büyük sorumluluk yüklemektedir.

Dilsel, toplumsal ve cinsel kimliklerle inşa edilen dizideki çoklu kimliklerin altyazı ve dublaj çevirisindeki yansımalarının incelendiği bu çalışmada, *Sense8* dizisindeki kimliklerin aktarımında iki çeviri türü arasında ciddi farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle, karakterlerin dilsel kimlikleri söz konusu olduğunda yerel dillerin ve dil geçişlerinin izleyiciye sunulması açısından, dizideki çokdilliliğin çevirilerde büyük oranda korunduğu görülmektedir. Altyazı çevirisinde kaybedilmeyen ses modu sayesinde ve dublajda İngilizce dışındaki diller söz konusu olduğunda, dublaj yerine altyazı eklenmesi suretiyle dizinin çokdilli diyalogları izleyiciye aktarılabilir. Öte yandan, yerel diller açısından tespit edilen bazı çeviri eksiklikleri ve dublaj özelinde karakterlerin aksanının aktarılmasının oldukça güç olması

sebebiyle, dilsel kimliklerin aktarımında (bir kısmı kaçınılmaz olarak) birtakım kayıpların olduğunu da belirtmek gerekir.

Altyazı ve dublaj arasındaki asıl farklılıklar, toplumsal kimlik ile cinsel kimliğin temsilinde kendini göstermektedir. Bu durumun sebepleri arasında görsel-işitsel çeviri alanına özgü teknik kısıtlamalar ve dil çiftleri arasındaki farklılıkların olduğu örneklerle çalışmada yer verilmiştir. Söylem incelemelerine odaklanan bu çalışmadaki örneklerin çoğunda toplumsal cinsiyet ve cinsel çeşitliliğin aktarımında bir süre vb. kısıtlardan ziyade doğrudan çeviri kararlarının altyazı ve dublajdaki farklılıklara yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu noktada altyazı çevirisi genel anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve dizinin aktivist mesajlarına bağlı bir konuma yerleşmiş olsa da dublaj çoğu örnekte altyazıya tezat oluşturmaktadır. Özellikle dublajda ideolojik mesajların belli oranda perdelenmesi, toplumsal cinsiyet kalıplarının tekrarlanması ve karakter-söylem uyumunun kimi zaman sağlanamaması, dizideki aktivizmin ve çoklu kimliklerin dublaj izleyicisine aktarımının kısıtlı bir boyutta kalmasına neden olduğu gibi izleyicinin dizi ve karakterlere dair yanlış kanılar geliştirmesine de yol açma riski taşımaktadır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, *Sense8* gibi ideolojik bir dizinin çevirisinde dikkat edilmesi gereken belli öneriler derlenmiştir. Öncelikle dizide işlenen temaların ayırt edilmesi, ortaya koydukları yapımlardan hareketle yapımcıların tarzı ve ideolojik duruşu hakkında bilgi edinilmesi ilk aşamada çevirmen için yol gösterici olacaktır. Ayrıca, dizinin yayınlanacağı platform ve platformun yayın politikalarının bilincinde olunması, çevirmenin çeviri kararlarını yönlendirebilecek önemli etkenlerdendir.

Çeviri süreci öncesinde, dizi hakkında sosyolojik düzeyde yapılacak bu kısa araştırma, çevrilecek metnin içeriğinin ve verdiği mesajların daha kolay bir şekilde tespit edilebilmesine imkân tanyacaktır. Bu çerçevede, çeviri sürecinde, karakterlerin kimliklerinin ve dil kullanımlarının analiz edilmesi ise çevirmenlerin ideolojik mesajları erek dilde yeniden inşa etmelerini kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda, kaynak metinde eleştirilen konuların belirlenerek, bu eleştirel duruşun çeviriye yansıtılması dizinin ideolojik perspektifinin izleyiciye sunulması açısından önemlidir. Aynı şekilde, karakterlerin erek dilde yaratılacak olan söylemleri, onların kimliklerine uygun olarak yeniden inşa edilmelidir. Çalışmadaki örneklerde de görüldüğü üzere, cinsiyetçiliğe muhalif bir karakterin cinsiyetçi bir dil benimsemesi çeviride tutarsızlığa neden olacağı gibi, cinsiyetçi tavır takınan karakterlerin kapsayıcı bir dil kullanması, karakterlerin kimlik aktarımının izleyiciye doğru bir şekilde yansıtılmamasına neden olacaktır.

Bunlara ek olarak, elbette çevirmenlere ve onların metindeki özgün müdahalelerine değinmekte fayda vardır. Çevirmenlerin en *görünür* olduğu alanlardan biri olan görsel-işitsel çeviride, özellikle aktivist metinler söz konusu olduğunda, çevirmenlerin de metnin mesajları doğrultusunda aktivist müdahalelerde bulunmaktan kaçınmaması hem söz konusu metnin geniş kitlelere ulaştırmak istediği mesajların net bir şekilde aktarılmasını hem de çevirinin toplumu dönüştürücü gücünün yinelenen bir şekilde gözler önüne serilmesini sağlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

Yazarların ORCID ID'leri / ORCID IDs of the authors

Özlem Gülen 0000-0002-5175-3462

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Burnside, K. (2017). '*Sense8*' is the LGBT Masterpiece the World Has Been Waiting for: The Only Show to Include a Diverse Cast. <https://vocal.media/geeks/sense8-is-the-lgbt-masterpiece-the-world-has-been-waiting-for> adresinden alındı
- Carter, C. (2012). Sex/Gender and the Media: From Sex Roles to Social Construction and Beyond. K. Ross (Dü.) içinde, *The Handbook of Gender, Sex, and Media* (s. 365-382). John Wiley & Sons.
- De Marco, M. (2006a). Audiovisual Translation from a Gender Perspective. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 167-184.
- De Marco, M. (2006b). Multiple portrayals of gender in cinematographic and audiovisual translation discourse. M. Carroll, H. Gerzymisch-Arbogast, & S. Nauert (Dü.), *EU-High-Level Scientific Conference Series: MuTra 2006 –Audiovisual Translation Scenarios: Conference Proceedings* içinde, (s. 19-33).

- De Marco, M. (2009). Gender Portrayal in Dubbed and Subtitled Comedies. J. Díaz Cintas (Dü.) içinde, *New Trends in Audiovisual Translation* (s. 176-194). Multilingual Matters.
- De Marco, M. (2012). *Audiovisual Translation through a Gender Lens*. Amsterdam - New York: Rodopi.
- De Marco, M. (2015). Bridging the gap between gender (studies) and (audiovisual) translation. *Prosopopeya: Revista de Crítica Contemporánea. Special Issue: Traducción, Ideología y Poder en la Ficción Audiovisual*, 9, 99-109.
- De Marco, M. (2016). The ‘engendering’ approach in audiovisual translation. *Target*, 28(2), 314-325.
- Díaz Cintas, J. (2009). Introduction – Audiovisual Translation: An Overview of its Potential. J. Díaz Cintas (Dü.) içinde, *New Trends in Audiovisual Translation* (s. 1-18). Multilingual Matters.
- Díaz Cintas, J., & Nikolić, K. (2018). Fast-Forwarding with Audiovisual Translation. J. Díaz Cintas, & K. Nikolić (Dü) içinde, *Fast-Forwarding with Audiovisual Translation* (s. 1-13). Multilingual Matters.
- Díaz Pérez, F. (2019). Language and identity representation in the English subtitles of Almodóvar’s films. *Cultus*, 96-121.
- Federici, E., & Leonardi, V. (2013). Introduction. E. Federici, & V. Leonardi (Dü) içinde, *Bridging the Gap between Theory and Practice in Translation and Gender Studies* (s. 1-3). Cambridge Scholars Publishing.
- Fontanella, L. (2020). Queer transfeminism and its militant translation: Collective, independent, and self-managed. L. von Flotow, & H. Kamal (Dü) içinde, *The Routledge Handbook of Translation, Feminism and Gender* (s. 319-335). Routledge.
- Gambier, Y. (2023). Audiovisual Translation and Multimodality: What Future? *Media and Intercultural Communication: A Multidisciplinary Journal*, 1-16.
- Keegan, C. (2016). Tongues Without Bodies: The Wachowskis’ Sense8. *TSQ Transgender Studies Quarterly*, 3(3-4), 605-610.
- Keegan, C. (2021). Revisiting the Cluster. R. Stone, & D. Shaw (Dü) içinde, *Sense8: Transcending Television* (s. 219-226). New York: Bloomsbury Academic.
- Light, C. (2015). ‘Sense8’ and the Failure of Global Imagination. <https://thenerdsofcolor.org/2015/06/10/sense8-and-the-failure-of-global-imagination/> adresinden alındı
- Mincheva, D. (2018). Sense 8 and the Praxis of Utopia. *Cinephile*, 12(1), 32-39.
- Parsemain, A. (2019). *The Pedagogy of Queer TV*. Palgrave Macmillan .
- Remael, A., & Reviere, N. (2019). Multimodality and audiovisual translation: cohesion in accessible films. L. Pérez-González (Dü.) içinde, *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation* (s. 260-280). Routledge.
- Robinson, D., & Ilinskaya, S. (2022). Queering the popular utopia through translingual science fiction: Sense8 as cultural translation. *Perspectives*, 31(2), 265-281.
- Robyns, C. (1994). Translation and Discursive Identity. *Poetics Today*, 15(3), 405-428.
- Taylor, C. (2013). Multimodality and audiovisual translation. Y. Gambier, & L. van Doorslaer (Dü) içinde, *Handbook of Translation Studies* (Cilt 4, s. 98-104). John Benjamins B.V.
- von Flotow, L., & Josephy-Hernández, D. (2019). Gender in audiovisual translation studies: Advocating for gender awareness. L. Pérez-González (Dü.) içinde, *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation* (s. 296-311). Routledge.
- von Flotow, L. (1991). Feminist Translation : Contexts, Practices and Theories. *TTR traduction terminologie rédaction*, 4(2), 69-84.
- Zilonka, R., & Job, J. (2017). Curriculum of Connection: What Does Sense8 Teach us About Love, Community and Responsibility in Days of Despair? *Interchange*, 48(387), 387-401.

Atf biçimi / How cite this article

Gulen, O., (2023). Toplumsal cinsiyet ve dil sınırlarının ötesinde: Sense8 dizisinin Türkçe çevirisinde çoklu kimliklerin aktarımı. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies, 19, 27–40. <https://doi.org/10.26650/ijts.2023.1362624>